

A paraszti polgárosulás életstratégiái és megvalósulásuk Csongrádon a két világháború között

SZÚCS JUDIT

(Csongrád, Tari László Múzeum)

A XIX. század második felében és a XX. század elején a parasztság számára is a fejlődés útja a polgárosulás, a polgárosodás lett volna, mely a rendi keretektől megszabadulva a polgári társadalomba beilleszkedést jelent, jelentette volna. Ebben a folyamatban a paraszt mezőgazda polgárrá vagy munkássá válik,¹ kellett volna, hogy váljon. A vonatkozó irodalom nem egyeztetett és nem elég következetes fogalomhasználatát a magam számára a következőképpen igyekeztem tisztázni. A paraszti társadalom képviselője földtulajdonos termelőként polgárosult, a társadalmi ranglétrán tovább lépve iparossá, hivatalnokká, esetleg értelmiségivé válva polgárosodott. Dolgozatomban a két kulcsszót ezekben a jelentésükben használom.

A rendi kötöttségektől terhes gazdaságban és társadalomban a fejlődés ellentmondásosan zajlott. A paraszti polgárosulás kérdésével, annak XX. századi megjelenési formáival a harmincas években a falukutatók foglalkoztak. Közülük Erdei Ferenc vizsgálta legárnyaltabban a kérdést. Megállapítja, hogy ez a változás Magyarországon későn és az ország egész területén nem is következett be.² A többszáz holdas gazdák polgárosulásának Csongrádon néhány családot érintő jegyei az Erdei leírta formában megtalálhatók.³ A 100 holdon felüli birtokosok egy része tehette meg, hogy a tanyai gazdaságtól távol, a városban élt. A családtagok nem dolgoztak kint a tanyán. A gazdaság hasznot hajtó parasztüzemmé, a tanya kerti lakká vált. A városban élő család hintón járt. Az utódok legalább gimnáziumot végeztek, a férfiak hivatalnokok lettek. Ez az életmód az 1930-as évek elejének adatai szerint huszonhat 100 holdon felüli birtokos⁴ családjainak egy részében alakulhatott ki, tehát megjelenésével számolhatunk.

---

¹ Erdei Ferenc 1980. 163–165.

² Uo. 123–124.

³ Erdei Ferenc 1973. 165–167.

⁴ Kiss István 1935. 16.

A kérdés társadalmi jelenségként történő vizsgálata a néprajzi leírások egy részében megjelenik,⁵ másik részében a bemutatás a polgárosulás megjelenésekor ér véget.⁶

A polgárosodás fogalmának és mint néprajzi vizsgálati kérdésnek problematikus voltát legfrissebben a *Közelítések* című kötet *Polgárosodás és parasztosodás* című esettanulmányokból és forráselemzésekből álló cikksorozatra jelzi.⁷ (A fejezetben a paraszti polgárosulás jelenségeit és a városi polgárság változást bemutató esettanulmányok egyaránt olvashatók.)

Kósa László a polgárosuló parasztot feudális, jogi és életmódbeli kötöttségeitől megszabaduló, a tőkés társadalomnak önálló, munkaerejével és termelőeszközeivel rendelkező, vállalkozó szellemű tagjaként határozza meg. E fejlődésben előjáró tájként 1880–1920 között az Alföld középső és déli vidékét, a Kis-Alföldet és a nyugat-magyarországi sávot tartja.⁸ Az Alföldön is a legnyitottabb vidékként tárgyalja a Dél-Tiszántúlt. Csongrád városát a tájhoz tartozó településként említi.⁹

Csongrád az Alföldön nagyközségi és mezővárosi lét határán lévő település. A paraszti társadalomból kiinduló polgárosulással a 10–100 hold közötti, de legalább 10–30 hold tulajdonosok között jelentkezhetett. Ez a városban 1910-ben 9891 keresőből 725 gazdát, 1930-ban 10630-ból 723-at jelentett.¹⁰

A paraszti polgárosulás lehetőségét alábbiakban egy, az első világháború előtt kialakult nagy gazdaság példáján mutatom be. Az 1849-ben született Forgó G. László középparaszti tulajdonnak megfelelő 40 holdat örökölt. Felesége ehhez 70–80 holdat hozott. A gazdaság nagysága és működése a huszas évekre következőképpen alakult. Csongrád, Szentes, Szelevény, Nagyrév és Tiszainoka határában 600–700 hold nagyságú lett a gazdaság. A földek többsége 100–200 holdnyi egységekben helyezkedett el. Tiszainokán feküdt a legnagyobb földbirtokegység, 240 hold. Forgó G. László az Országos Földhitel Intézet segítségével vásárolt. Ahogy az 1908-as születésű unokája fogalmazott, nem érdekelte, hogy hol van, megvette, ha ott ki lehetett egy önálló gazdaságot alakítani.

Nyolc gyermekét, öt fiát és három lányát családostól egy-egy ilyen birtokra telepítette, akik ott viszonylagos önállóságban éltek. A központi irányítást és a család mindennapi megélhetésén túli jövedelemmel gaz-

---

⁵ Balogh István 1980. 272–313., Novák László 1986. 115–116., Mohay Tamás 1987. 223–228. Jelzésszerűen néhány példa a teljesség igénye nélkül.

⁶ Például Tóth István 1977., Bellon Tibor 1979., Szabó László 1982. (Oldalszámmal nem jelölhető, általában az egész kötetre érvényes a megállapítás.)

⁷ *Közelítések* 1992. 141–261.

⁸ Kósa László 1987. 5–6.

⁹ Kósa László 1990. 140–154.

¹⁰ A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat 48 kötet. Bp. 1913. 362–363. és Kiss István 1935. 16.

dálkodás jogát fenntartotta magának. Az igaerő elosztását és az értékesítést is ő tartotta kézben. Bevételeit és kiadásait könyvelte. Feljegyzéseit Ormos Lajos nevű unokája még olvasta. Egy-egy tételét máig idézi. Sajnos, a könyvelést tartalmazó naptár a háborúban eltűnt.¹¹

A város és a környező települések határában dolgozó családok összetartását, a nagyobb unokák nevelését is vállalta feleségével a város központjában, az Iskola utca 10. szám alatt álló házukban. A ruházkodást és az iskoláztatást tehát a nagyszülők intézték. A nagycsaládi ház- és vagyonközösség szorosabb anyagi és személyi kapcsolatainak megőrzésére vagy felelevenítésére a háborús viszonyok miatt is szükség lehetett. (A fiakat, egyben férjeket és apákat elvitték katonának.)

Osztályozásra, a vagyon szétoztására a huszas évek elején került sor. A fiúk 100–120 holdat, a lányok 40 holdat kaptak. (A lányok már férjhezmenetelükkor megkapták a „**stafirungot**”.)

Forgó G. László terveinek megvalósulását, vállalkozó kedvének, tehetségének kibontakozását a nagylétszámú család mellett a vízszabályozás utáni, viszonylag olcsó földvásárlási és a korabeli hitelfelvételi lehetőségek támogatták.

Míg Csongrádon a századfordulón és a XX. század első évtizedeiben a földműves nagycsaládokban 50–100 holdas birtokon a tulajdonos gazda nős fiatalokkal együtt gazdálkodva házközösségben is élt, addig Forgó G. László, tulajdonos gazda gyermekeit családotul, kiscsaládonként nagyobb birtoktesteken önállóan helyezte el. A feudális gazdálkodás nagycsaládi keretét – a lassú kapitalizálódás, hitelfelvétel, ártermelés lehetőségei között – kitágítva, rugalmasan kezelve hozta létre és tartotta kézben nagy birtokát. Előbbiekben a Balogh István leírta jászszentlászlai gazdasághoz hasonló, a paraszti életmódot és a tőkés vállalkozási formát párosító gazdát mutathattam be.¹²

A Szántai család bemutatását az apával, Szántai Kis Lajossal (1864–1944.) kezdem, aki néhány hold örökségével küzdötte fel magát középparaszttá. (1. sz. fotó) Jelentős lépés ebben a folyamatban, amikor 1906-ban 45 évesen a Kistrét nevű határrészen 10 holdas gyümölcsöst és tanyát vett hitelre Újhelyi Nándor nevű városi polgártól. Ezt a vételt városi ismeretségének és gazdaként jó hírnevének köszönhette. (Ebben az időszakban még csak kezdtek gyümölcsösöket telepíteni, ez már egy „**béállított**”, termőre fordult gyümölcsös volt.)

A gyümölcsöst gondozták, újratelepítették. A két világháború között a családtagok és napszámosok segítségével helyben exportra csomagoltak meggyet, barackot és szilvát. Tehát a korhoz és a helyi viszonyokhoz

---

¹¹ Mohay Tamás 1991. 11. A parasztember könyvelését, feljegyzéseit az újkori modernizáció, avagy polgárosodás egyik alappilléreinek tartja. Ennek helyi bizonyítékaként lehetett volna felhasználni Forgó G. László feljegyzéseit.

¹² Balogh István 1980. 279.

mérve az árutermelésnek és az értékesítésnek az átlagnál magasabb fokát valósították meg.

A szántóföldek (közel 20 hold) egy részét maguk művelték, másik részét kiadták árendába. A fiú, Szántai Ferenc (1859–1957) katonaként a műszakiaknál dolgozva szerzett ismereteit a gazdaságban kamatoztatta. Gépek vásárlásával, javításával, iparosokkal (műszerészekkel és esztergályosokkal) tartott kapcsolat révén bővítette szaktudását és fejlesztette gazdaságát. Bár ezt a gépesítést nem értékelő apjával együtt gazdálkodva csak nagy nehézségek árán tudta megtenni.

A tanyán műhelyt alakított ki magának. A gépek egy részét apja tudta nélkül vásárolta, javította, használta, esetleg bérbe adta. Így volt vetőgépe, traktorja, gépi morzsolója, lóval „húzatós” (pontosabban húzatott) szecs kavágója és kalapácsos darálója. Cséplőgépét Szentesen használatra úgy adta ki, hogy apja nem is tudott róla. Kévekötés aratógépét 1960-ban vitte be a téeszbe.

A fiút nemcsak a gépesítés és a gépek kezelése érdekelte, hanem az intenzív művelést igénylő gyümölcsöst gondozta (ezt készen kapta) és emellett bolgárkertészetet is létesített. Először feles kertészekkel műveltette, majd maga végezte a munkát.

Szántai Ferenc legtöbb esetben használtan vásárolt gépekkel igyekezett gazdaságossá tenni a termelést. Ebben az időszakban már a 20–30–100 holdas, vállalkozó kedvű gazdák kezdtek új gépeket vásárolni. Előfordult, (ahogy a Vajda család példáján is látjuk majd) hogy a gazdafíú ipart tanulva, apjától kapott saját gépével vállalt bér munkát. Szántai Ferenc a katonaságnál megszerzett műszaki ismereteit iparosokkal tartott kapcsolatai segítségével fejlesztette tovább. Gulyás Mihály tanyai kovácsa válásában a katonaság Szántai Ferenc példájához hasonlóan döntő szerepet játszott.¹³

A katonaságnak a technikai kultúra elsajátításában játszott szerepét a paraszti művelődés kutatói nem egyformán értékelik.¹⁴ De jelentősége tagadhatatlan.

A kor színvonalán önállóan gazdálkodó parasztbirtokossá váláshoz általános és szakműveltségre volt szükség. Ezt szervezett formában és önképzéssel is meg lehetett szerezni. A két világháború közötti időszakra a következő lehetőségek voltak. (Pontosabban egy részük ekkor már kialakult, másik részük ezen időszakban jött létre.) A tanyán és a városban 4–6 elemi elvégzése általános. A tanítók tanyai gazdaságai az elemi iskolai tanulóknak mintául szolgálhattak. Az ismétlő iskolákban a múlt század végétől mezőgazdasági ismeretek oktatása folyt, még ha különböző színvonalon is. A Gazdasági Népiskola az elemi iskola felső tagozatát tanította és a polgári iskola gazdaságtan óráit tartotta.¹⁵

¹³ Erről részletesebben Szűcs Judit 1989. 125–134.

¹⁴ Balogh István 1980. 494.

¹⁵ Dudás Lajos É. n.¹ 7–10., Dudás Lajos É. n.² 10.

Csongrádon a polgári iskolai képzés fiúk számára 1873-tól, lányok részére 1874-től indult meg. A 4 osztályos gimnáziumi tagozat, majd a teljes 8 osztályos gimnázium a két világháború között szerveződött meg. A téli gazdasági iskolai képzés szintén ekkor épült ki. (2–5. sz. fotók)

E rövid iskolatörténeti háttér után nézzük meg a tanulásról, képzésről vallott véleményeket! Csépai Jánosné mondja középparaszt családban felnőtt férjéről: **„Azt mondták, hogy akkor majd nem szeret dolgozni.”** Ti., ha tanul. Pedig kitűnő tanuló volt, állatorvos szeretett volna lenni. Hat elemít végzett és aranykalászos gazda lett. (6. sz. fotó) Hasonló esetekről a 60–80 évesektől hallottam.

Másik változatban a gazdálkodást és a tanulást maga a fiatalember állította szembe. Hajdú Jánost apja módos gazdaként és érettségizett, diplomás nagybácsik példája alapján szívesen taníttatta volna. Arra a kérdésre, hogy szerette-e a paraszti munkát, a polgárit végzett Hajdú János a következőket mondta: **„Szerettem, mert akkor nem hagytam volna ott az iskolát. Azt alig vártam, hogy kimehessek az iskolából.”**

Csépai János és Hajdú János is elvégezte a téli gazdasági iskolát és aranykalászos gazda lett. Intenzív gazdálkodást folytattak, törzskönyvezett állatokat tartottak. De mindkét családban meg lett volna a magasabb fokú iskolázottság megszerzésének anyagi alapja.

A Szántai családban a nagyapa, Szántai Lajos gyakran mondta: **„Ha mindénki tanul, ki a fene dolgozik!”** Csak legidősebb, hasonnevű unokáját taníttatta, akit kezdettől fogva városi iskolába járatott. A fiú, Szántai Ferenc gyermekeit arra figyelmeztette: **„Tanuljatok, mert azt nem vészik el tőleték!”** De gyermekei közül, Lajost kivéve kiskorúként egyik sem tanult. (A fiúk felnőtt fejjel tanultak ipart, egyikőjük felsőfokú végzettséget szerzett.) A kis- és középparaszt családokban kialakult vélemény- és cselekvésbeli különbségek a lassan modernizálódó, feudális örökségeket hordozó magyarországi viszonyokat tükrözik.¹⁶

Nézzük meg néhány példán, kik jártak polgáriba! Leginkább ipart tanulni akaró fiatalok iratkoztak be. Konkoly István, piaci kereskedő, halaskofa gyermekeként végzett polgárit. Paraszti származású osztálytársai közül volt, aki földműves maradt, de kőműves, asztalos, borbély, borkereskedő is került ki közülük. Egy osztálytársa, az állatorvos fiatal gimnáziumba került, majd egyetemet végzett.¹⁷ Konkoly István hajós akart lenni, de cipésznek tanult anyja kívánságára. (Anyja szemében a cipész szakma úribb, polgárabb foglalkozásnak számított, mint a Tisza-

¹⁶ Balogh István 1973. 48–51. Az iskolai szakműveltség megszerzésének módozatait Czettner Jenőt idézve elemzi. Czettner megőrja, hogy a műveltség megszerzésében rétegekre osztja a paraszti társadalmat, és a szerinte nem létező polgári társadalomba akarja beemelni a parasztság egy részét.

¹⁷ Ez az osztálytárs azonos dr. Katona Imre néprajzkutatóval, kandidátus egyetemi docenssel.

parti város földnélküli lakosai számára adott hajós foglalkozás.) Konkoly azonban a második világháború után szakmájában nem tudott elhelyezkedni. Nagybátyja mellett szakács lett, ebből a munkakörből ment nyugdíjba.

Atkári György tanyán gazdálkodó, törekvő középparaszt lányait a harmincas, negyvenes években polgárba járatta. Legidősebb lánya, Atkári Anna (Csépai Jánosné) 1934–38 között járt iskolába. Ebben az évfolyamban négy 30–60 holdas gazda lánya tanult. Közülük ketten a városban, ketten tanyán laktak. A többi osztálytárs iparos, tisztviselő és értelmiségi szülők gyermekeiből került ki.

Az Atkári lányok szülei természetesen tartották, hogy gyermekeik nemcsak az elemi iskolát végezzék el. Ugyanakkor a gazdatársak kicsúfolták a családfőt. Azt mondták rá, hogy kisasszonyt nevel a lányaiból. Ebben az időszakban a parasztcsalád fiainak polgárba járatása már elfogadottabb.

A korabeli viszonyok között a polgárosulás, polgárosodás a városon kívüli művelődési, oktatási és csere kapcsolatokban is tükröződött.

A többszáz holdas birtokos, középparaszt és iparos családok elemi iskolás fiai, lányai néhány évig bántási német, ahogy ők nevezték sváb faluk földműves, esetleg polgár családjaiba kerültek nyelvet tanulni, iskolába járni. Cserébe 12–16 éves fiúk jöttek helyi családokba magyar szóra, akik itt a polgári iskola tanulói lettek.

A századforduló időszakában működő Csongrád és Bánság közötti cserekapcsolatokat a korabeli iskolarendszer is magyarázza. A magyarországi németek magyar nyelvű középiskolákban csak magyar nyelvismerettel tanulhattak tovább. A bántási német faluk ifjúsága egy részének felemelkedését, társadalmi mobilizációját a csongrádi családokban és az itteni polgári iskolában szerzett magyar nyelvtudás segítette.

Ugyanakkor a magyar gyerekek a sváb falukban, családokban az otthoninál fejlettebb gazdaság és háztartás működését látták, benne éltek és segédkeztek. Családi és iskolai környezetben nyelvet tanultak. A cserének ez a formája az 1870-es évektől a polgári iskola beindulása után az első világháború végéig, a trianoni határok meghúzásáig tartott.

Cserelegények a két világháború közötti időszakban a képzett, aranykalászos gazdatanfolyamot végzett, polgárba járt, esetleg érettségizett parasztfiatalok lehettek, akik 1–3 évet németországi gazdaságban dolgozva ismerték meg a fejlettebb gazdálkodást, életmódot és a német nyelvet. (Cserepárjukat a csongrádi családokban fogadták azonos időben.) A hazatérő fiatalok apjuk, majd saját gazdaságukban hasznosították a külföldön tanultakat. Tehát a cseregyerek és -legény kapcsolat szak- és általános műveltség megszerzésének alkalma volt a csongrádi ifjúság számára.¹⁸

---

¹⁸ Szűcs Judit 1993.¹ 145–152. Erről a kérdésről részletesebben.

Az első világháború után megszűnt a fentiekben bemutatott cseregyerek kapcsolat lehetősége, de beindult a gimnáziumi oktatás, a téli gazdasági iskola; és gazdalegények németországi cseréjére is sor került.

Csongrádon a Magyar Királyi Téli Gazdasági Iskola és Mezőgazdasági Szaktanácsadó Állomás jelentette meg havonként a Gazdanevelés című, szaklapot, amelyben a gazdálkodást, talajművelést, állattenyésztést, kertészetet, borászatot és a korszerű háztartást leíró, azok kialakítását segítő írások mellett a mezőgazdasági és téli gazdasági iskolák, tanfolyamok működését mutatták be. Ezenkívül a gazdákat érintő rendelkezéseket és rádiós előadásokat közöltek. Külföldi tapasztalatokról szóló beszámolók is előfordultak egy-egy számban. A Hírek-ben a mezőgazdasági és gazdasági iskolák, tanfolyamok működéséről, népfőiskolák létrejöttéről értesülhettek a korabeli gazdák. Egy kis elszámolás cím alatt gazdasági számításokat mutattak be, és hasonló feladatokat adtak az olvasóknak. (Ezek voltak a legfontosabb rovatok.)

A rövid, világos stílusú, tényszerű, gazdasági tanácsadó cikkek, élménybeszámolók írói között az ország különböző részéből gazdasági iskolai tanárok, növendékek és aranykalászos gazdák, okleveles kertészek találhatók.

Az 1935-től 1941-ig hét évfolyamot megért, gazdasági havilap Csongrád központtal jelent meg. Az ország különböző pontjairól érkezett írásokból összeállított sajtótermék visszajutott távoli vidékekre több ezer előfizetőhöz. A III. évfolyam 3000 előfizetőt tartott számon.¹⁹

Csongrád ezzel a gazdasági lappal kapcsolatot teremtett az ország gazdatársadalma és gazdasági iskolái között.

1927-ben épült Magyar Királyi Téli Gazdasági Iskola gazdatanfolyamai az igényes gazdálkodás elméleti és gazdasági alapjait adták, egyben annak szervezett képzési formáját jelentették. A gazdalegények 2 éves képzési időben télen, novembertől márciusig elméletet tanulva, nyáron a maguk gazdaságában tervezetten dolgozva aranykalászos gazdatanfolyamot végezhettek, és ennek megfelelő címet kaptak.

A tanfolyam tagjainak összetételét az 1932–33-ban végzett Hajdú János így határozta meg: „**A többiek is ilyen** (ti. hozzá hasonló) **középarasztok voltak.**” Az 1938-ban végzetek összetételét egy találkozási szerződés alapján részletesebben be tudom mutatni. A 27 fős osztályból 15 helybeli között 1 állástalan tanító, hat 10–25 holdas, öt 30–80 holdas gazda fia tanulta a korszerű gazdálkodás módját. (Kunszeri Lajosné, Csépai Jánosné). (7. sz. fotó)

Ebben az időszakban az idősebb generáció tagjai, sok esetben az apák, a tanyavilágban a várostól távol lakók a rövidebb képzési idejű ezüstkalászos gazdatanfolyamot végezték el. Ezeket a tanfolyamokat

---

¹⁹ Balogh István 1972. 560. Hasonó lapoknak a XIX. század közepén 370–862 előfizetője volt. A legmagasabb előfizetői szám legfeljebb ezerhez volt közel. A 7–8000 előfizetőt megért, negyedévenként megjelenő lap, a Falusi Esték 1 év után megszűnt.

olvasó-, gazdakörökben és tanyai iskolákban szervezték meg. A Gazdanevelés 1937-ben ad hírt arról, hogy az ezüstkalászos gazda címet és jelvényt is bevezették.²⁰ (Napjainkban az idős gazdák és családtagjaik egyforma büszkeséggel emelgetik az aranykalászos és az ezüstkalászos gazda címet is.) A tanfolyamot végeztek tudásukat, például a kosárfonást családjukban továbbadták. (Hajdú Dezsőt és Szepesi Istvánt is nagybátyjuk tanította meg a gazdatanfolyamon elsajátított vesszőfonásra.)

Atkari György (1896–1983.) 6 elemi végzett, második generációs középparaszt (már apja is középparasztnak számított) felnőtt fejjel lett ezüstkalászos gazda. (Saját, majd felesége örökségével és a vett földekkel 70 holdja lett.) A városi Gazdasági Egyesületben előadásokat hallgatott, szakkönyveket kölcsönzött és olvasott. A hasonló gondolkodású gazdákkal barátkozott. A Szent László Iskolánál működő tanyai gazdakörbe is eljárt, melynek vezetését a beteg Szepesi Istvántól átvette. Gazdaságában búza- és takarmánynövények mellett dohányt, vetőmagnak való babot is termelt, a gépesítettséget vetőgép, 4 borona, konkolyozó, egyes eke mellett kettős eke, rosta, több ekekapu jelentette. Műtrágyát is használt. Mindezek alapján természetes, hogy a gazdakör új elnökeként a műtrágya és a vetőmag kedvezményes vásárlását szervezte meg. (A további szervezőmunkát a háború megszakította.)

Hajdú Dezső (1911–1982) nős emberként 1943 telén járt ezüstkalászos gazdatanfolyamra a tanyai Szent Imre Iskolába, ahová felesége szerint **„nagyon sokan jártak, az egész körzet odajárt”**. A gazdaságot 8 hold szántó (jó minőségű feketeföld) jelentette, melyhez tanya is tartozott. Emellett 20 házrész kaszálót vettek Bokroson. A férj a tanfolyam végzésekor a feleség örökségét jelentő 12 hold megművelésére is gondolt. (8. sz. fotó)

Id. Ornyik Sándor (sz. 1907.) aranykalászos gazda, aki németországi tapasztalatait is felhasználta, személyesen mondta el, mondhatta el 1986-ban, hogyan gazdálkodott. **„A kecskeméti gabonatermesztő a huszas években már foglalkozott nemesítéssel. Kaptam gabona vetőmagot, hozzá műtrágyát. Bë kellett számolni, hogy mennyi termett, hogy termett. Adtam másoknak is.”** 5 holdon gazdálkodott. De ez jó minőségű föld volt, Cukorrépat már a második világháború előtt szállított.

„Foglalkoztam állatnemesítéssel. Szolnok megyét összejártam, Vásárhelyre is elmentem. Apaállatokat megnézni, kiválasztani, hova vigyem el párosítani a jószágot. Ajánlottam, hogy a város ne a parasztoktól vegyën apaállatokat. Mezőhégyésről hoztak. Gödöllőről hozattam pekingi kacsákat. Mëgtudták (ti. mások), viték a tojást.” Id. Ornyik Sándor úgy fogalmazott: **„Ha tartok valamit,**

²⁰ Gazdanevelés 1937. 45.

légyn értékös. Kétszër-háromszor annyit kaptam érte, mint a má-sik (ti. mások a gyengébb minőségüért) ... **csodálkoztak rajta.**"

A gazdasági egyesületek a mezőgazdasági érdekek képviselőjére a szabad társulás és az önségély elvén megalakult szakegyesületek a XVIII. század második felétől egy országos hálózat részeként jöttek létre.²¹ Az 1896-tól működő, a gazda társadalmat politikai pártoktól függetlenül tömörítő, a mezőgazdaság érdekeit előmozdító Gazdaszövetség falusi gazdaköröket alakított.²²

A két világháború között Csongrádon a városban gazdasági körök és olvasókörök működtek.²³ Atkári György lánya a témára vonatkozó élményeit idézi: „**Nem múlt el egy vasárnap, hogy el nē mēntek volna. A hozzá hasonlók-kal** (ti. gazdatársalval apja a városi egyesületbe). **Vol-tak ott előadások. De kevesen fogadták el. Volt a közelben egy koc-sma, inkább oda jártak. A gazdakör** (helyesen: gazdasági egyesü-let) **ott volt, ahol most (1993-ban) a Bársony István Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet van. Ha valami újí-tást vezetett bē, anyám mondta: Na, már megint onnan hallottad.**" (Csépai Jánosné Atkári Anna). Ormos Lajos 1931-ben jogot végzett, pa-rasztföldbirtokos származású fiatalemberként visszakерült a városba. A harmincas években az egyesület titkáraként a tagok összetételét és cso-portosulását követzőképpen látta: „**Ha bēmēntem az ajtón, körül-néztem, asztalonként még lehetett állapítani, azok ottan tízholda-sok, ötvenholdasok. Na itt vannak a négyszáz holdasok! Sajnos, azok az öt-tíz holdas parasz-tok nem voltak hajlandók jönni.**" Szer-inte ezek a kisemberek a valamikor zsellérek utódaiként a parasz-tgaz-da társadalmon kívül érezve magukat, maradtak ki az egyesületből is. Ez a réteg inkább a Szőlősgazdák Egyesületébe járt.

A jelzett időszakban a csongrádi Gazdasági Egyesület elnöke Greskovics József 300–400 holdas birtokos, titkára Nagyistók József 20–30 holdas gazda volt. Az ifjúsági tagozatnak, a Széchenyi Szövetségnek Pölös Ferenc érettségizett, 3 éves németországi csereutat járt, 22 holdas fiatal gazda lett a titkára. Tehát a vezetők a földtulajdonos társadalom különböző rétegéből kerültek ki.

Az egyesület legfontosabb tevékenysége a vetőmag és tenyészállat beszerzési akciók, gazdatanfolyamok, külföldi cserekapcsolatok szerve-zése volt. Emellett bálakat rendeztek. Így a gazdatársadalom minden

²¹ Révai Nagy Lexikona. Bp. 1913. VIII. 390. Gazdasági egyesületek szócikk. Kósa László lektor megjegyzése: „A 19. században ezek kifejezetten nagybirtokos érdekelt-ségűek voltak. Ez (ti. a lexikon megállapítása) tévedés lehet.”

²² Uo. 397. Gazdaszövetség.

²³ Csongrád és Bethlen István 10 éve. – Csongrád, 1991. február 1. IV. évf. 2. sz.; Dudás Lajos: Csongrádi gazdakörök, gazdasági egyesületek. – Csongrád, 1992. április 3. V. évf. 7. sz. Öt 1938-ban működő gazdakört és egyesületet sorol fel összevontan. Jelzi, hogy ebben nem szerepelnek az olvasókörök. – A gazdasági egyesület, gazdakörök és olvasókörök egymáshoz való viszonya, pontos száma még tisztázásra váró kérdés.

korosztályát és rétegét igyekeztek összetartani. A gazdálkodás minőségének javítása mellett a társasélet alakítását is fontosnak tartották.²⁴

A kisparasztkok, nagycsaládos középparasztkok és nagygazdák fiai és unokái számára ipar tanulása is jelentette a földművesek világából történő kilépést. Ez a fiú saját választása lehetett, de bekövetkezhetett szülői biztatásra is.

Szántai Ferenc, a gépeket vásárló, azokat saját műhelyében felújító, javító középparasztk gazda kétszer nősült. Mindkét felesége fiútestvérei iparosok voltak. Második felesége, Német Franciska öt fiútestvére közül négy tanult ipart, egy bognár, kettő kovács, egy géplakatos lett. A varrást tanult anyja „tizenholdas” gazda feleségeként irányította fiait az ipar felé az első világháború alatt apa nélkül maradt családban. (A három lány földművesekhez ment feleségül.)

A férj (ti. Szántai Ferenc) a feleségével a gazdaságot kiszolgáló iparos sógorokat is nyert. (Avagy a feleséget az iparos sógorokkal együtt választotta?) A család példája jelzi a háborúnak a paraszti kötöttségeket, szokásokat lazító hatását.

Kókai Márton, nagygazda unokája, 40 holdat öröklő gazda legkisebb fia. Ebben a családban nyolc gyermekből hat érte meg a felnőttkort. Mártont anyja szabómesterhez vitte tanulni. A családból ő tanult egyedül ipart. Apja 80 holdas parasztlány feleséget nézett ki számára, de a fiú városi iparos lányát vette feleségül.

A Fekete családban két, a két világháború között felnövekedett fiú – 100 holdas gazda unokái – közül egy kovács, és egy kereskedő lett.

További hasonló példák ismerete alapján mondhatom, hogy az egyik társadalmi rétegből a másikba történő átlépés a családfővel és a testvérekkel folytatott harc közben valósult meg. A harcot, a vitát az iparos fiatal nősülése (parasztk vagy iparos lányt vett-e feleségül) az örökség vagy a családtagoknak végzett ingyenmunka válthatta ki. (Ez a gazdaságot kiszolgáló iparosok, bognár és kovács rokonságában következett be.)

Csongrádon a harmincas évek közepén a népesség 36,2 százaléka volt iparos (a belterületen).²⁵ E magas százalék jelzi, hogy a fizikai munkát végzők társadalmában jelentős rétegnek számítottak. A növekvő földhiányt tanult foglalkozás választásával igyekeztek ellensúlyozni. Ezzel a városi polgárrá válás útját keresték. Még ha az iparosok jelentős része mezőgazdasággal is foglalkozott, illetve az újabb segédek és mesterek érvényesülése nehéz is volt.²⁶

Az első világháború után az újonnan épült polgári iskolában megindult a gimnáziumi oktatás is. Először a polgárból lehetett különbözetivel

²⁴ A néprajzkutatás mostohán bánt az egyesületekkel és körökkel. A Magyar Néprajzi Lexikonból hiányzanak a megfelelő szócikkek. Az alföldi monográfiák jelentős része nem foglalkozik velük. De Nagy Gyula 1975. 381–406., Elek László 1965. 761–936. és Tóth István 1991. 547–565.

²⁵ Kiss István 1935. 16. Ugyanakkor a külterületen 2,4%.

²⁶ Szűcs Judit 1993².

átmenni a gimnáziumba. Ezt a polgári iskolai tanárok egzisztenciális okokból igyekeztek megakadályozni. Közben a nyolcosztályos, tehát a teljes képzés is beindult. A nagylétszámú osztályokban gazdálkodók, kisparasztok, kofák és kubikosok gyermekei is elkezdték a tanulást. A magas követelmények vagy/és a magas tandíj miatt sokan félbehagyták a gimnáziumot. Közülük többen polgárit végezve ipart tanultak, így Fái József is. De például az 1921–22-ben indult osztályból Farkas Lajos, aki parasztyerek volt, leérettségizett és sebészorvos lett. Az 1922–23-ban indult nyolcosztályos gimnázium első osztályában szintén tanult néhány kiscgazda és kubikos gyermeke is.

Két gimnáziumi osztály összetételét nézzük meg! 1926-ban különbözetivel tízen (3 lány, 7 fiú) érettségiztek le. (Egy közülük később.) Ketten paraszti származásúak, hárman iparos, egy kereskedő, egy tisztviselő, kettő jogot végzett szülők gyermeke volt. Tehát a mezőváros fentiekben felsorolt rétegei képviselték magukat ebben az osztályban. (9. sz. fotó) A következő évfolyam összetétele annyiban különbözött, hogy ide két földműves helyett egy és egy mezőgazdasági akadémiát végzett szülő gyermeke került. Mindkét osztályból 1–2 kivétellel leérettségiztek és felük egyetemre ment tovább.

Az ipart tanuló valamint egyetemet vagy más felsőfokú iskolát végzett ifjú újabb gondok előtt állt. A század első évtizedében, annak végén született, érettségizett, majd egyetemet végzett fiatalok a gazdasági válság idején váltak (volna) keresővé. Ormos (Ornyik) Lajos példáján láthatjuk a tanult korosztály képviselőinek gondját. Ő 1931-ben végzett, 1931 és 1934 között a városházán díjtalan gyakornok volt. Végzés után 3 évvel sikerült fizetett állást kapni, malomellenőr lett. A harmincas években tanulni akaró ifjúság és szülei számára ez és más hasonló példák nem tűnhettek követendőnek, de az 1923-ban újból várossá vált település parasztfjúsága szakmai képzése és társadalmi mobilitást biztosító továbbtanulási lehetőségek: polgári iskola, gimnázium, illetve tanonciskola adottak voltak. (A múlt század hetvenes éveiben beindult tanítóképző az évekig ismétlődő árvizek miatt átkerült Félégyházára és ott is maradt.)

Nézzük meg, hogy a fentiekben jelzett tanulási lehetőségek mellett két családban milyen végzettség alakult ki. Az Ornyik testvérek, a már említett Forgó G. László unokái, egyben középparaszt apa fiai közül Sándor (korábban id. Ornyik Sándor néven szerepelt) 4 elemi, 3 polgárit és aranykalászos gazdatanfolyamot végzett, majd egy évet németországi gazdaságban töltött cseregyerekként. Igényes gazdává vált. (Előzőekben már bemutattam.) István 4 elemi után aranykalászos gazda lett. Többet nem akart tanulni. Lajos egy bánági faluban, Jánosföldön cseregyerekként német nyelvű elemi iskolába járt, polgártól megalázó körülmények között letett különbözetivel gimnáziumba került, majd jogot végzett. Apja lebeszélte a műszaki egyetemről, ahová

érdeklődése vitte volna. Az Ornyik fiúk taníttatását kezdetben a többszáz holdas nagyapa, majd az apa középparasztként vállalta.

Vajda József nagyapja és apja 15–20 holdat művelő, törekvő gazda volt. Gabonán, kukoricán, lucernán és burgonyán kívül 2 holdon dohányt is termeltek. Az első világháború alatt kezdtek. (Ez a fronton szolgáló katonának kedvezményt jelentett.) Majd a háború után is folytatták. A palántát maguk nevelték, a műút melletti tanyájukban dohányszárító pajtát építettek. Tehát a belterjes gazdálkodást igénylő dohánytermesztéssel is foglalkoztak.

A nagyapa gyermektelen katonacimborája, Kovács János kétszáz holdas banktulajdonos gazdaságát az apa irányította. K. J. halála után egy nagy házat, 11 hold földet (2 hold Kisrétet, 9 hold Kilencest) kaptak. Az örökölt és az út mentén fekvő saját földet a városi házból könnyen lehetett művelni. Tehát az örökség lehetővé tette a városba költözést.

Az idősebb fiúk, Péter és Tamás a tanyán élő család tagjaiként még csak polgáriba jártak. Felnőttként Péter szőlővel foglalkozott a Szép utcai házból. Tamás elment tűzoltónak, de szabadidejében gazdálkodott. Mihály géplakatos lett, majd az apjától kapott cséplőgéppel nyáron csépell, az év többi részében darálómalmot működtetett.

Mire a legkisebb fiú, József továbbtanulása eldőlt, már a városban laktak. Ő az ekkor induló nyolcosztályos gimnázium első osztályába iratkozott be 1922-ben. Ebben – a már említett – osztályban 64 tanuló kezdett és 1930-ban 8 fiú és 6 lány, köztük Vajda József is érettségizett. A fiút anyja papnak szánta, ő maga orvos szeretett volna lenni. Az anya egy hagyományosabb szemlélet jegyében megbecsült pályára, a fiú a polgári szemlélet szerint rangot jelentő végzettségre gondolt. De érettségi után az adóhivatalban dolgozva jogra kezdett járni, mikor másfél év múlva megnősült, abbahagyta. (Az ő és mások esetében is az 1940–1945-ig terjed az életrajz.)

A gazdacsaládok gyermekei az iskolázottság, a szakműveltség megszerzésével polgárparasztként, ahogy ők mondták: „**úri parasztként**” lettek. Az esetek többségében ez azt jelentette, hogy érettségizett hivatalnokká vagy egyetemzet végzett diplomássá váltak. (Egy Csongrád nagyságú, 26 ezer lakosú, tanyás település esetében a polgárparasztként nem számbeli nagyságukkal, hanem létükkel számítottak. (A vagyonukat dzsentrí stílusú életmóddal elherdáló gazdákat nem tárgyalom. Ezekből is volt néhány.) Ugyanakkor „úri parasztnak” számított az a földtulajdonos, aki gazdaság működését irányította.

Nézzük meg az úrrá és az „úri paraszttá” válás módjait két család, a Pölös és a Hajdú család példáján!

A már említett Hajdú családban az anyagi háttér és az iskolázottság a kövekező képet mutatja. Hajdú György többszáz holdon gazdálkodott Csongrád és Tiszaújfalú határában. Négy fia és egy lánya érte meg a felnőttkort. A fiúk lehetőséget kaptak a tanulásra. Közülük „**két paraszt**

még két úr lett". A két úr közül az egyik mérnöki diplomát szerzett, a másik érettségi után bankpénztárosként, majd főkönyvelőként dolgozott. Ők kevesebb földet kaptak az örökségből. A harmadik fiú csak polgárit végzett. Felesége, Hajdú Ferencné mondta: „Akarták, hogy tanuljon, de ő nem akart.” A negyedik fiú utódja, az unoka Hajdú János a két világháború között polgári iskolát és aranykalászos gazdatanfolyamot végzett, de ennél többet nem akart.

Pölös Ferenc gazdaember fiaként szintén 1930-ban érettségizett. (10. sz. fotó) Apja azt szerette volna, ha tovább tanul és ennek következményeként nem lesz paraszt. De ő a katonai szolgálat teljesítése után cse-relegényként 3 évet Németországban töltött. Hazatérve az apai földön kezdett gazdálkodni németországi tapasztalatai felhasználásával.

A 22 hold jó minőségű földön, a Nagyrét nevű határrész öntéstalaján már meglévő 5 holdnyi gyümölcsöst felújította. (Ezt a tévesztés után haláláig maga gondozta.) Bolgárkertészetet létesített. – Nem tarthatjuk véletlennek, hogy az 1940 táján önállóvá váló, színvonalasan termelni akaró gazdák, Szántai Ferenc és Pölös Ferenc is a bolgárkertészetet, a vidékre (Szegvár központtal, Szentesre és Csongrádra) jellemző öntözéses zöldségtermesztést az intenzív művelés egy változataként vezették be. A különbség annyit, hogy Pölös Ferenc 1960-ig „úri parasztként” nem maga végezte a termesztést.

A érettségizett gazda a termelést a városról irányította, gépeket, boronát, fogast, lóval „húzatós” darálót és Thomas motort vásárolt, kereskedett, ahogy felesége fogalmazott, adásvétellel foglalkozott. A városi háznál külön szobája volt. A városban pantallóban járt, miközben a módos gazdák többsége még csizmás öltözetet viselt.

Pölös Ferenc a háború előtti időszakban a fiatal gazdák között elsőnek számított, ezt jelzi, hogy a helyi gazdasági egyesület ifjúsági tagozatának, a Széchenyi Szövetségnek titkára volt. A törekvő, polgár módjára tervező, irányító és öltözködő gazdát korársai nem szerették, de el kellett ismerniük tudását.

Összességében elmondható, hogy a század első felében, kiemelten a két világháború közötti Csongrádon az olyan földműves, birtokos családokból, ahol a tanulást értékelték, igényes, iskolázott gazdák, iparosok, érettségizett hivatalnokok, esetleg gazdák és diplomás utódok kerültek ki. Őket a polgárosuló társadalom képviselőinek, annak lehetséges képviselőinek számíthatjuk. Még ha a polgárosulás, a paraszti társadalom fejlődése és a polgárosodás (itteni jelentésében) a parasztságnak hivatalnokká és értelmiséggé válása lassan is valósult meg és kevesen lettek e rétegek tagjai. Még akkor is, ha megvalósuló polgári paraszt életutak kiteljesedését a történelmi események, a második világháború, majd a föld közös tulajdonba vétele meg is akadályozta.²⁷

---

²⁷ Mohay Tamás 1991. 11.

Az anyaggyűjtést 1988-ban és 1989-ben végeztem. A feldolgozás jelentős része 1989-ben készült. Végleges formáját 1993 februárjában és márciusában nyerte el.

Adatközlők

Csépai Jánosné Atkári Anna sz. 1924., Fái József sz. 1910., Greskovics Istvánné Kunszeri Ilona sz. 1912., Hajdú Dezsőné Dósa Margit sz. 1921., Hajdú Ferencné sz. 1900., Hajdú János sz. 1912., Kókai Józsefné Hajdú Ilona sz. 1951., dr. Kunszeri Béla sz. 1909., Kunszeri Lajos sz. 1914., Kunszeri Lajosné Deák Margit, sz. 1918., dr. Ormos (Ornyik) Lajos sz. 1908., id. Ornyik Sándor sz. 1907., ifj. Ornyik Sándor sz. 1930., Párkányi István sz. 1912., Szepesi István sz. 1919., Szepesi Istvánné Szántai Erzsébet sz. 1927., Vajda József sz. 1912.

IRODALOM

Balogh István

1972 A paraszti művelődés. In: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914. Budapest. 487–565.

1973 A parasztság művelődése a két világháború között. Budapest. 48–51.

1980 Egy tőkés tanyás gazdaság a XIX. század második felében. In: A magyar tanyarendszer múltja. Szerk.: Pölöskei Ferenc, Szabad György. Budapest. 272–312.

Bellon Tibor

1979 Nagykunság. Budapest.

Dudás János

É.n.¹ Közoktatás és közművelődés. In: Csongrád Város monográfiája. I. 7–10. (Kézirat)

É.n.² Iskola és művelődés. In: Csongrád város monográfiája. II. 10. (Kézirat)

Elek László

1965 A szellemi kultúra fejlődése (1744–1944). In: Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. 761–936..

Erdet Ferenc

1973 Parasztok. Budapest. 165–167.

1980 A magyar paraszttársadalom. In: A magyar társadalomról. Budapest. 163–165., 123–124.

Kiss István

1935 Csongrád megyei város közigazgatása. Pécs. 16.

Kósa László

1987 A magyar népi kultúra táji megoszlása. 1880–1920. Doktori értekezés. Budapest. 1–8.

1990 Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920.) Debrecen. 140–154.

Közelítések

1992 Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára. Szerk. Mohay Tamás. Debrecen. 141–261.

Mohay Tamás

1987 Egy parasztember életének évtizedei és konfliktusai. In: Arator. Dolgozatok Balassa Iván születésnapja tiszteletére. Budapest. 223–228.

- 1991 Egy naplóíró parasztember élete és gazdálkodása a XX. század első felében Ipolynyéken. Kandidátusi értekezés tézisei. Budapest.
- Nagy Gyula
1975 Élet az olvasókörökben. In: *Parasztélet a vásárhelyi pusztán*. Szerk.: Nagy Gyula. Békéscsaba 381–406.
- Novák László
1986 A három város. Budapest. 115–116.
- Szabó László
1982 *Jászság*. Budapest.
- Szűcs Judit
1989 A paraszti polgárosulás kezdetei Csongrádon. (A Szántai Kis család és Gulyás Mihály példája.) *Mozaikok Csongrád város történetéből*. Csongrád. 125–134..
- 1993¹ Csongrádi cseregyerekek és cserelegények. *MFME* 1991/92-1. 145–152.
- 1993² Az iparosság Csongrád mezőváros társadalmában. *Múzeumi kutatások Csongrád megyében*. 1992. Szerk. Lengyel András. Szeged. 157–161.
- Tóth István
1991 *Művelődéstörténet (1869-től 1948-ig)*. *Egyletek Kisteleken*. In: *Kistelek története*. Szerk. Blazovich László. Szeged. 547–565.

The Peasantry's Rise into the Middle-class: its Life Strategies and their Realisations at Csongrád between the Two World-wars

SZÜCS, JUDIT

The rise of the Hungarian peasantry into the middle-class, especially the peasantry of the Great Plain and that of Csongrád, was being realised in a very slow manner full of contradictions during the period of time between the second part of the 19th century and the middle of the 20th century.

The basis for this rise included elementary and continuation schools and later higher elementary school as forms of general and professional knowledge, courses in farming, the exchange students of the Banat, the exchange lads going to Germany, and in some cases the completion of studies in a secondary school.

The possible forms of this rise included learning professional-quality farming and craft, becoming a clerk, or obtaining a diploma.

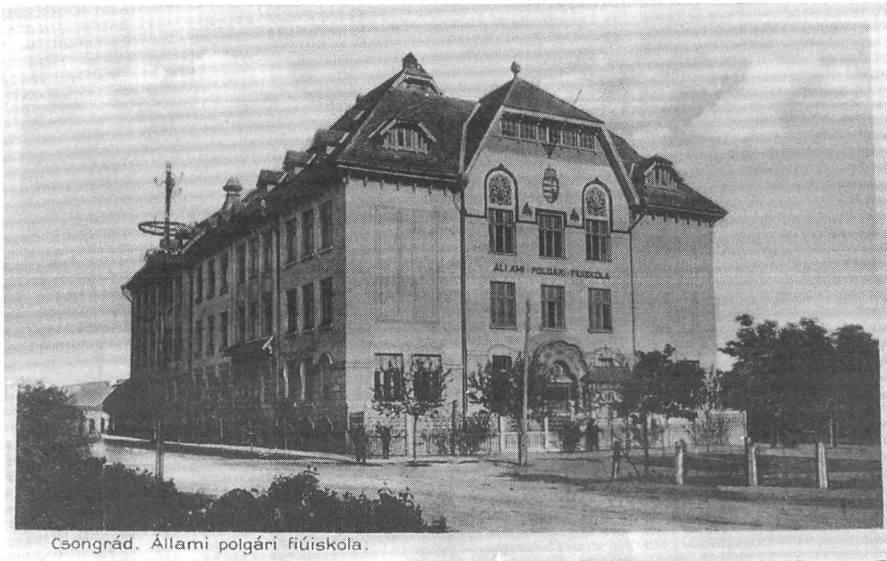
I am demonstrating the ways of obtaining general and professional knowledge by self-instruction or in institutions, and their perspectives and results reflected in farming activities, education and job on families of Csongrád – referring to methods used before World War I. and focussing on those between the two world wars.

1. sz. fotó. A Szántai család. Az ülő férfi Szántai Kis Lajos, az álló, katonaruhás legény Szántai Ferenc. A kép az első világháború idején készült.

2. sz. fotó. Az állami elemi iskola, ma Kossuth Általános Iskola. Ebben indult meg a tanítóképző, amely Kiskunfélegyházára került és ott is maradt. Képeslap. Dudás Lajos anyagából.

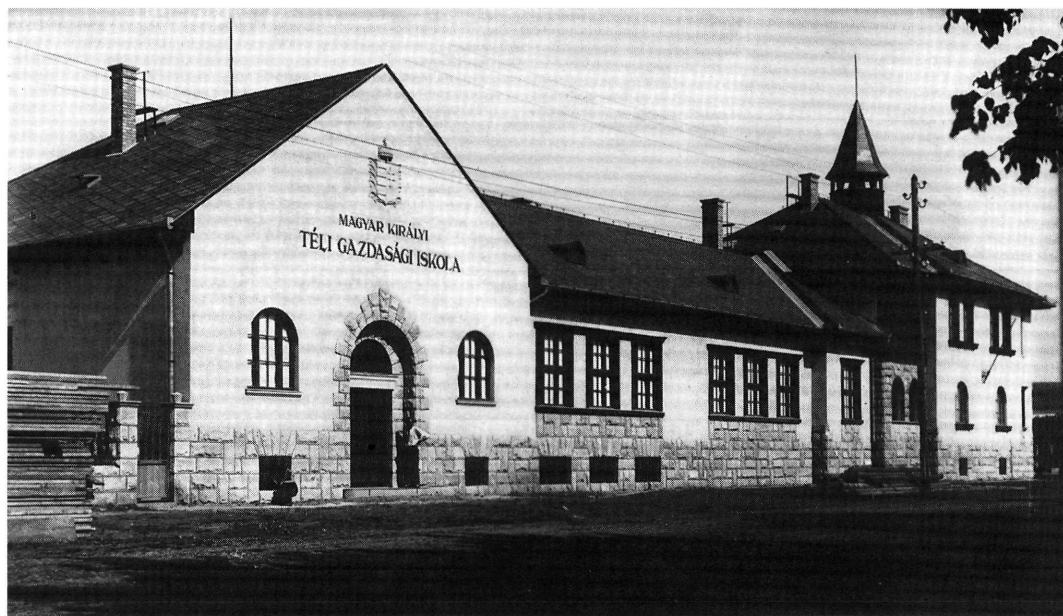

Csongrád. Állami polgári fiúiskola.

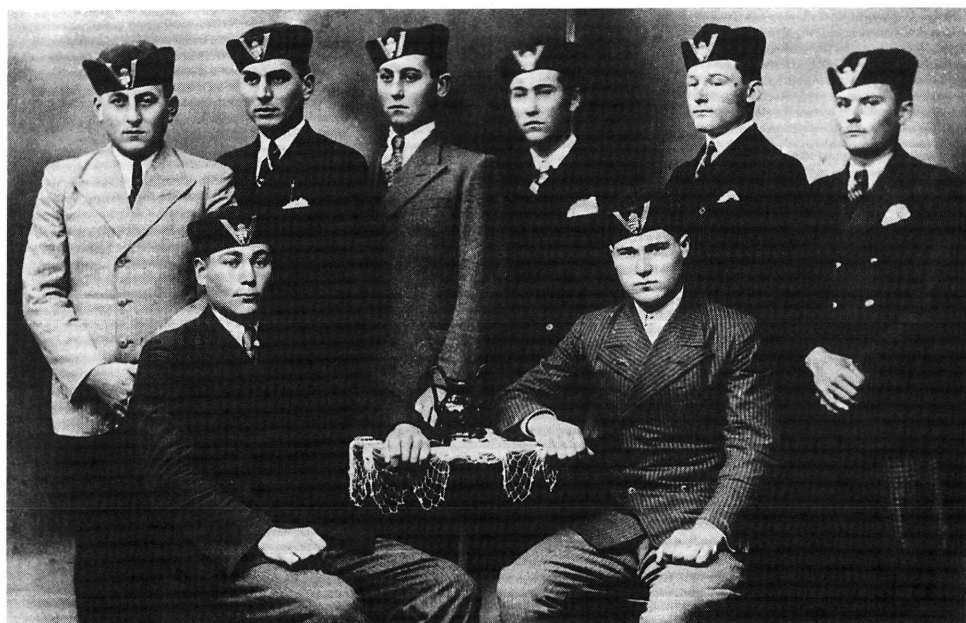
3. sz. fotó. Polgári fiúiskolának épült, itt indult meg a gimnáziumi tagozat. Ma gimnázium és szakközépiskola.
Képeslap. Dudás Lajos anyagából.

4. sz. fotó. A polgári lányiskola. Ma Ének-Zene Általános Iskola.
Képeslap. Dudás Lajos anyagából.

5. sz. fotó. A Magyar Királyi Téli Gazdasági Iskola. Ma a Bársony István Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet épületeihez tartozik. Dudás Lajos anyagából.

6. sz. fotó. A téli gazdasági iskola 1938-ban aranykalászos gazdátanfolyamot végzett növendékeinek egy csoportja. Köztük a bal oldalon ülő alak Csépai János.

7. sz. fotó. Az 1938-ban végzettek tablója.

8. sz. fotó. Az 1943-ban végzettek tablója. (Hajdú Dezső nem került rá, de felesége őrzi a tablóképet.)

9. sz. fotó. Ebben az 1926-ban végzett osztályban érettségizett Ormos (Ornyik) Lajos. A kép ebből az alkalomból készült.

10. sz. fotó. Pölös Ferenc érettségi képe.

Az 1., 6., 7., 8., 9., 10. sz. fotók a szerző gyűjtéséből származnak.